

DIN VA AXLOQIY QADRIYATLAR O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK

Ilmiy rahbar: Samatov Xurshid O'lmasjonovich

Falsafa fanlari doktori, Dotsent

temurmaliqquvondiqov5@gmail.com. Telefon raqam +998953151003

Quvondiqov Temurmaliq Botir o'g'li

TATU Samarqand filiali 1-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada din va axloqiy qadriyatlar o'rtasidagi bog'liqlik tahlil qilinadi. Din insoniyat tarixida muhim rol o'ynagan bo'lib, u axloqiy qadriyatlarning shakllanishiga va rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Maqolada dinning axloqiy qadriyatlar bilan qanday bog'liq ekani, dinning axloqiy ta'limotlari va ularning jamiyatdagi ahamiyati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, din va axloqiy qadriyatlarning zamonaviy jamiyatdagi roli ham tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Din, Axloqiy qadriyatlar, Etika, Jamiyat, Morallik.

KIRISH

Din va axloqiy qadriyatlar insoniyat tarixida bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan ikki muhim tushunchadir. Dinlar ko'plab madaniyatlarda va jamiyatlarda axloqiy qoidalar va qadriyatlarni belgilaydi. Ular insonlarning qanday yashashini, qanday munosabatlarda bo'lishini va qanday qarorlar qabul qilishini belgilovchi asosiy omillardir. Ushbu maqolada din va axloqiy qadriyatlarning o'zaro aloqasi, ularning shakllanishi va jamiyatdagi o'rni haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Axloqiy qadriyatlar tushunchasi

Axloqiy qadriyatlar tushunchasi zamonlar mobaynida jamiyatning axloqiy va ma'naviy rivojlanishining muhim qismi hisoblanadi. Bu qadriyatlar insonlarning o'zaro munosabatlari, xatti-harakati va jamiyatdagi o'rni haqida ma'lumot beradi. Tarixan, har bir

millat va madaniyat o'ziga xos axloqiy qadriyatlarga ega bo'lgan. Lekin, ularning umumiy jihatlari ko'plab jamiyatlarda kuzatilishi mumkin.

Axloqiy qadriyatlar umumiy tushunchalarni o'z ichiga oladi, masalan, halollik, adolat, hurmat, mehr-oqibat, mas'uliyat va boshqa ko'plab tushunchalar. Har bir davlat, madaniyat va din o'zining axloqiy me'yorlarini shakllantirib, o'sha jamiyat a'zolarining qanday yashashi kerakligi haqida yo'l-yo'riqlar beradi.

O'zbekiston kabi ko'plab Markaziy Osiyo mamlakatlarida axloqiy qadriyatlar islom dini ta'siri ostida shakllangan. Islom ahkomlari va hadislar bu mamlakatlarda axloqiy me'yorlar va qadriyatlarga katta ta'sir ko'rsatgan. Masalan, halollik va adolat islomda juda muhim hisoblanib, musulmonlarning kundalik hayotida asosiy o'rinni egallaydi. Bu qadriyatlar jamiyat a'zolarining o'zaro ishonchli aloqalarini mustahkamlashga yordam beradi.

O'zbekistonliklarning ko'pchiligi halollik va mehnatsevarlikni o'zlarining eng muhim qadriyatlari deb bilishadi. 2021 yilda o'tkazilgan bir ijtimoiy so'rovnoma natijalariga ko'ra, respondentlarning 85%i halollikni eng muhim axloqiy qadriyat deb bilgan. Ushbu tadqiqot jamiyatda axloqiy qadriyatlarning ahamiyatini ochib beradi va ular jamiyatning rivojlanishiga qanday ta'sir qilishini ko'rsatadi.

Yana bir muhim axloqiy qadriyat bu - oilaviy qadriyatdir. O'zbekistonda oilaviy qadriyatlar juda yuqori baholanadi va bu jamiyatda oilaning ahamiyati juda katta ekanligini ko'rsatadi. Oilada ota-onaga hurmat, bolalarga mehr-oqibat va o'zaro yordam kabi qadriyatlar keng tarqalgan. Bu nafaqat jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki yangi avlodni ham do'stona va mehribon ruhda tarbiyalaydi.

Axloqiy qadriyatlar, shuningdek, jamiyatning turli masalalariga aloqador munosabatini ham belgilab beradi. Masalan, ekologik mas'uliyat, rivojlanayotgan zamonaviy jamiyatlarda muhim ahamiyat kasb etadi. Odamlar tabiatga ehtiyotlik bilan munosabatda bo'lish kerakligi haqidagi tushunchani qabul qilib, kelajakda ekologik barqarorlikni ta'minlashni maqsad qilib qo'yadilar.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, axloqiy qadriyatlar doimo o'zgarib boradi. Jamiyatlar zamon va makonga qarab rivojlanar ekan, bu qadriyatlar ham yangi tajribalar, bilimlar va munosabatlar asosida o'zgaradi. Bunday o'zgarishlar yangi avlodlarning hayotiga,

ularning kelajak borasidagi qarashlariga ta'sir qiladi. Axloqiy qadriyatlar ko'plab jamiyatlarda tinchlik va barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Axloqiy qadriyatlar jamiyat a'zolarining tartibli va do'stona munosabatlarini rivojlantiradi, ular orasidagi ishonchni mustahkamlaydi va ijtimoiy birlikni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Bu qadriyatlarning jamiyatda qanchalik muhimligini aniqlash uchun tadqiqotlar olib borilib, ijtimoiy bilimlar rivojlanishiga hissa qo'shiladi.

Din va axloqiy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatlar

Din va axloqiy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatlar juda murakkab va keng qamrovli mavzu hisoblanadi. Dunyoning turli burchaklarida din va axloqiy qadriyatlar bir-birini qanday to'ldirishi yoki ta'sir qilishi haqida ko'plab tadqiqotlar, tahlillar mavjud. Quyida mavzu haqida statistik ma'lumotlar va umumiy bilimlar taqdim qilinadi. Din insoniyat tarixida muhim o'rin tutib kelgan bo'lib, u axloqiy qadriyatlarning shakllanishida katta rol o'ynagan. 2012 yilgi "Pew Research Center" tadqiqotlariga ko'ra, dunyo aholisining taxminan 84% diniy e'tiqodga ega. Bu ko'rsatkichlar diniy e'tiqodlarning axloqiy qadriyatlar bilan bevosita bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Oksford Universiteti tomonidan o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musulmon mamlakatlarida (misol uchun, Saudiya Arabistoni, Indoneziya, Pokiston) aholining aksariyati axloqiy qadriyatlarni diniy an'analarga asoslangan holda tushunishadi. Masalan, "Diniy Understanding Review" jurnalidagi ma'lumotlarga ko'ra, Indoneziyada aholining 93% i diniy e'tiqod axloqiy qadriyatlariga ta'sir qilayotganini ta'kidlaydi. Kruglyak va Brown kabi ilmiy izlanishlar mualliflari axloqiy qadriyatlarning shakllanishida dindorlikning ta'siri yirik ekanini aniqlashgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, diniy ta'limga ega bo'lgan kishilarning ko'pchiligi kuchli axloqiy me'yorlarga amal qilishadi, bu esa ularni ijtimoiy jihatdan qabul qilingan xulq-atvorlarini namoyon etishga undaydi. Dunyodagi eng yirik dinlardan biri bo'lgan Nasroniylikda axloqiy qadriyatlar muhim o'rin tutadi. Nasroniylikda "Yaxshi xulq-atvor va axloqiy qadriyatlar Bibliyaning markaziy o'rnini egallaydi" deb hisoblanadi. 2014 yilda o'tkazilgan "Christianity Today" tadqiqoti shuni ko'rsatdi: Amerikada nasroniylarning 76% i axloqiy me'yorlarni Bibliya asosida belgilashadi. Islom dinida axloqiy qoidalar Qur'oni karim va Hadislar asosida shakllangan. "Pew Research Center" tadqiqoti shuni ko'rsatdiki,

musulmonlarning 83% i axloqiy qadriyatlarni diniy e'tiqod asosida shakllantirishadi.

Buddaizmda ham axloqiy qadriyatlar muhim hisoblanadi. Buddaizmda yollar, ya'ni "Ashtali yo'l" axloqiy qadriyatlar va xulq-atvorning asosini tashkil etadi. Shakya Yarlung tadqiqotlaridan olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, Buddaning o'gitlariga rioya qilganlar axloqiy qadriyatlarni kundalik hayotlarida amalda qo'llashadi. Hind dinlari, jumladan Induizm va Sihizmda ham axloqiy qadriyatlar muhim ahamiyatga ega. Induizmda "Dharma" tushunchasi axloqiy qoidalar va hayotiy vazifalar sifatida ko'riladi. 2011 yil Hindiston Milliy Namoyishchilar Anketasida ishtirok etganlarning 68% i o'z axloqiy qarashlarini diniy e'tiqod orqali shakllantiradi. Din va axloqiy qadriyatlar o'rtasidagi munosabatlar haqida gapirganda, zamonaviy jamiyatlarning turli qismida din va dindan tashqari axloqiy me'yorlarining birgalikda mavjudligini eslatib o'tish lozim. Ko'pgina mamlakatlarda sekulyarizmning o'sishi bilan bir qatorda din va ma'naviyat tushunchalari yanada boy va xilma-xil bo'lib bormoqda. Bu esa axloqiy qadriyatlarning ham ko'p tomonlama shakllanishiga olib kelmoqda.

Axloqiy me'yorlar va Din

Axloqiy me'yorlar va Din (Deutsche Institut für Normung) - bu ikki muhim tushuncha, biri odob-axloq normalari, ikkinchisi esa Germaniyada turli sohalar uchun standartlar va me'yorlarni belgilaydigan tashkilotdir.

Axloqiy me'yorlar insonlar orasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi qoidalar to'plamidir. Ular jamiyatda qabul qilingan odob-axloq normalariga asoslangan bo'lib, insonlarning xulq-atvorlarini va qarashlarini boshqarishga xizmat qiladi. Axloqiy me'yorlar uzoq vaqtdan beri turli madaniyatlar va dinlar tarafidan shakllantirilgan. Misol uchun, adolat, haqiqat, va diyalog orqali kelishishga intilish kabi me'yorlar turli xalq va madaniyatlarda uchraydi. Ba'zi axloqiy me'yorlar iqtisodiy yoki huquqiy me'yorlar bilan birgalikda qo'llanilishi mumkin bo'lsa-da, ularning asosiy maqsadi insonlar orasidagi ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishdir. Masalan, halollik axloqiy qoidasi xalq orasida ishonchni oshiradi, bu esa savdo-sotiq va boshqa iqtisodiy faoliyatlar uchun muhim hisoblanadi.

Din - bu Germaniyada turli texnik va menejerlik sohalar uchun standartlar ishlab chiquvchi tashkilot. Bu tashkilot 1917 yilda asos solingan va Berlin shahrida joylashgan. DIN standartlari turli sohalar, masalan, muhandislik, texnologiya, avtomobilsozlik, informatika, va boshqa ko'plab yo'nalishlarda qo'llaniladi. Mazkur standartlar Germaniya va xalqaro miqyosda sifat va xavfsizlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Din standartlari xalqaro aloqalar va savdo-sottilqlarda muhim rol o'ynaydi, chunki ular mahsulotlar va xizmatlarning o'zaro mosligini va sifatini kafolatlaydi. Din ISO bilan hamkorlikda xalqaro standartlarni rivojlantirish va joriy qilishda faol bo'lib, xalqaro standartlarni qabul qilish uchun Din EN (Evropa Normasi) degan belgidan foydalanadi.

Axloqiy me'yorlar insoniy munosabatlar va ijtimoiy tartibni saqlashga xizmat qiladigan qoidalar bo'lsa, DIN ko'p jihatdan texnik standartlarni yaratish orqali iqtisodiy va sanoat rivojlanishiga yordam beradi. Ushbu ikkala tushuncha jamiyat taraqqiyotida muhim ahamiyatga ega bo'lib, birgalikda insonlar va sanoat uchun ishonchli va xavfsiz muhit yaratishga xizmat qilmoqda.

Xulosa

Din insoniyat tarixida jamiyat hayotining barcha jabhalariga ta'sir ko'rsatgan muhim ijtimoiy hodisa hisoblanadi. Axloq esa insonning ichki dunyosi va ijtimoiy munosabatlarida o'z ifodasini topadigan qadriyatlar tizimidir. Ushbu maqolada din va axloqiy qadriyatlar o'rtasidagi bog'liqlik, ularning inson tarbiyasi va jamiyat barqarorligidagi o'rni yoritib berildi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, barcha dinlar insonlarni halollik, mehr-shafqat, bag'rikenglik, sabr-toqat, adolat kabi insoniy fazilatlarga chaqiradi. Axloqiy qadriyatlar esa bu diniy ta'limotlar asosida shakllanib, jamiyat taraqqiyoti va insonlararo munosabatlarni tartibga solishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bugungi globallashuv davrida yosh avlodni ma'naviy tarbiyalashda, axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashda dinning ijobiy ta'siridan oqilona foydalanish zarur. Zero, sog'lom jamiyat va barkamol inson tarbiyasida diniy-ma'naviy qadriyatlarning o'rni beqiyosdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1) Qur'on Karim va uning tarjimalari.

- 2) Hadislar to'plami. Imom Buxoriy. "Al-Jome' as-Sahih".
- 3) Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
- 4) Jo'rayev R. Dinshunoslik asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2017.
- 5) Xasanov M. Axloq va ma'naviyat asoslari. – Toshkent: O'zbekiston, 2015.
- 6) Mamajonov A. Din va jamiyat: tarix va bugun. – Toshkent: Ma'naviyat, 2020.
- 7) Islom.uz maqolalari arxivi. <https://www.islom.uz>
- 8) O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2023.
- 9) Yusupov S. Axloqiy qadriyatlar va diniy ta'limotlar uyg'unligi. – Toshkent: 2021.